

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ РЕГІОНУ**

5. Інвестиційний рейтинг регіонів України у 2002 році. Економічні Есе /Відпов. ред. В. Пинзеник. - К.: Інститут реформ, 2002. - 52с.
6. Забродский В.А., Клебанова Т.С. и др. Региональное управление. Методология моделирования. - Харьков: Основа, 1991. - с.95.
7. Письмак В.П. Региональные аспекты специального режима инвестирования: теория и практика, проблемы и решения. – Донецк: АО «Издательство «Донеччина», 2000. - 255 с.
8. Колесникова Н.А. Финансовый и имущественный потенциал региона: опыт регионального менеджмента. - М.: Финансы и статистика, 2000. – 240 с.

Лебідь О.В.

**АЛГОРИТМ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА
НА СИНЕРГЕТИЧНИХ ЗАСАДАХ**

Капітал підприємства – це складна, відкрита, динамічна система. Такі її специфічні властивості як здатність до самоорганізації, саморегулювання і саморозвитку вимагають в процесі управління нею враховувати закони та закономірності не тільки теорії управління, теорії систем, кібернетики, а й синергетики взагалі та економічної синергетики зокрема. Проте, практичне використання синергетики в управлінні капіталом підприємства ускладнюється через наявність певних проблем. Насамперед, це розуміння сутності самої синергетики та основних її положень через відсутність однозначного трактування даного поняття і загально-визнаної наукової теорії.

Метою статті є формування концептуальних положень і алгоритму управління капіталом підприємства на синергетичних засадах. Серед основних завдань статті – визначення сутності синергетики та узагальнення її положень.

На даний момент не існує єдиного розуміння синергетики. Узагальнюючи підходи різних шкіл і вчених, можна виділити шість основних напрямків її інтерпретації:

- 1) парадигма – система теоретичних, методологічних та аксіологічних установок, що прийняті як зразок для розв'язання наукових задач та приймаються більшістю науковців [1 – 6];
- 2) загальнонаукова теорія, що лише формується, тобто як теорія дисипативних структур І. Пригожина, теорія систем, що самоорганізуються, Г.Хакена, теорія перехідних процесів, теорія взаємоперетворення хаосу і порядку тощо [7 – 10];
- 3) низка часткових наукових теорій (у фізиці, хімії, біохімії, біології, медицині, соціології, психології тощо, об'єднаних ідеями нелінійності, відкритості, перехідності, нерівноважності процесів, що протікають в системах) [11, 12];
- 4) підхід у наукових дослідженнях [13 – 16];
- 5) новий світогляд, що стверджує пріоритет становлення над буттям, нелінійності над лінійністю, а також перехідних, нестабільних, фрактальних форм і образів [17 – 20];
- 6) псевдонаука – сукупність хибних ідей, що без доведення та обґрунтування приймаються і розробляються науковцями [21 – 23].

В даній статті під синергетикою розуміється загальнонаукова теорія, об'єктом дослідження якої є системи будь-якої природи з певними характеристиками, а предметом – принципи, механізми, форми, універсальні закони й закономірності еволюції та самоорганізації цих систем. Таке розуміння синергетики не заважає застосовувати її в якості наукового підходу, що передусім враховує самоорганізаційні тенденції об'єкту дослідження, а отже спирається на досягнення синергетики, її базисні правила і принципи.

Як вже зазначалось, єдиної загально-визнаної теорії синергетики не існує, але щодо її основних ідей серед вчених протиріч немає. Стисло загальні положення синергетики можна представити наступним чином:

1. Об'єктом дослідження є складні, нелінійні, відкриті, нестабільні системи, в яких відбуваються якісні зміни, виявляються емерджентно нові якості, виникають просторові, часові, просторово-часові або функціональні структури, що можуть біти впорядкованими та хаотичними.
2. Система та її складові є суттєво динамічними утвореннями.
3. Розвиток системи має нелінійний характер, протікає шляхом зростання складності й упорядкованості і є чергуванням двох основних фаз: перша фаза – це еволюційний розвиток з передбачуваними лінійними змінами, що підводять у підсумку систему до певного нестійкого, а потім і критичного стану (точки біфуркації); друга фаза – стрибкоподібний вихід з критичного стану і перехід у новий близький до стійкого стан з більшим ступенем складності й упорядкованості.
4. Вибір напрямку розвитку після точки біфуркації є випадковим і незворотнім, тобто існує велика кількість шляхів розвитку системи.
5. Конкретна система існує в середовищі, що є її субстратом.
6. Середовище – це сукупність складових об'єктів, що знаходяться в динаміці. Взаємодія досліджуваних об'єктів характеризується як близькодія – контактна взаємодія. У складі системи реалізується дальня дія – опосередкована (інформаційна) взаємодія.
7. Розрізняють процеси організації та самоорганізації. Загальною їх ознакою є підвищення порядку внаслідок протікання процесів, протилежних встановленню динамічної рівноваги незалежно взаємодіючих елементів середовища (також віддалення від хаосу за іншими критеріями). Організація на відміну від само-

організації може характеризуватися утворенням однорідних стабільних статичних структур.

8. Базовими принципами самоорганізації є виникнення і посилення порядку через флуктуації – випадкові відхилення параметрів стану системи від середніх значень, а також позитивний зворотний зв'язок – накопичення і підсилення змін у системі, що зумовлює виникнення нового порядку і структури.

9. Результатом самоорганізації є виникнення, взаємодія, а також взаємна сумісна дія (кооперація) динамічних об'єктів (підсистем) більш складних з інформаційної точки зору, ніж елементи з яких вони виникають.

10. Спрямованість процесів самоорганізації зумовлена внутрішніми властивостями об'єктів у їх індивідуальному та колективному прояві, а також впливом з боку середовища, в якому міститься система.

11. Поведінка елементів (підсистем) в цілому не є жорстко детермінованими

12. Процеси самоорганізації протікають поруч з іншими процесами, зокрема протилежно спрямованими, і можуть або переважати останні (прогрес), або поступатися їм (регрес)

13. Процеси руйнування і утворення, деградація та еволюція систем щонайменше рівноправні.

14. Процеси творення (самоорганізації, зростання складності) мають єдиний алгоритм незалежно від природи систем, у яких вони відбуваються. [7, с. 47-58; 24, с. 55; 25, с. 334-335; 26; 27, с. 68].

Але для виконання управлінської функції положення синергетики мають бути певним чином трансформовані з пояснювальних в орієнтовно-дійові, регулятивні принципи.

Принципи синергетики поки що не є чітко сформованою системою. Так, В.Г. Буданов пропонує сім принципів: два принципи буття – гомеостатичність та ієрархічність, та п'ять принципів становлення – нелінійність, нестійкість, відкритість, динамічність спостережність [1, с. 289-299]. В.І. Аршинов та В.Е.Войцехович поділяють принципи на такі, що відносяться до загальнонаукових теорій (становлення, впізнаності, діалогічності, відповідності, доповненості, складності, фрактального гомоморфізму, дуалізму, локальної непередбачуваності, глобальної однозначності) та такі, що відносяться до часткових наукових теорій (нелінійність, нестійкість, відкритість, підпорядкованість) [28].

Кожен з перелічених принципів слід враховувати при розробці практичних заходів управління капіталом підприємства на синергетичних засадах.

Отже, положення і принципи синергетики як загальнонаукової теорії є базисними засадами, на які слід спиратися в процесі управління системами, що мають здатність до самоорганізації та саморозвитку.

Проведені дослідження відносно сутності, структури та базисних властивостей капіталу [29, 30] дозволяють сформувати основні положення концепції управління капіталом підприємства з урахуванням синергетичних засад:

1. Капітал підприємства є синергетичною системою – складною, нелінійною, відкритою, нестабільною системою, в якій відбуваються якісні зміни, виявляються емерджентно нові якості, виникають просторові, часові, просторово-часові або функціональні структури, що можуть біти впорядкованими та хаотичними.

2. Капітал підприємства існує поки існує підприємство, але після ліквідації підприємства капітал не зникає з економічного простору.

3. Капітал підприємства самоорганізується, саморегулюється, саморозвивається, що підтверджується історично, а також відповідністю всім вимогам синергетичних систем [29]

4. В процесі свого розвитку на мікрорівні в структурі капіталу відбуваються ті ж самі зрушення що й на макрорівні з урахуванням наступної закономірності: чим вищий порядок розвитку капіталу, тим більшою є цінність та питома вага його інтелектуальної складової.

5. Функціонування капіталу підприємства буде більш ефективним у разі управління ним з урахуванням законів, положень та принципів синергетики.

6. В процесі управління капіталом підприємства зважаючи на синергетичний принцип доповнення слід враховувати й традиційний підхід, оскільки іманентні властивості системи можуть тяжіти до еволюційного розвитку, тривалий час система може знаходитись у рівноважному стані, коли застосування синергетичної методології є зайвим.

7. В рівноважному чи нерівноважному стані функціонування системи „капітал підприємства” буде більш ефективним, якщо матиме місце узгоджена взаємодія, узгоджене функціонування фізичної, фінансової та інтелектуальної підсистем, на що слід спрямовувати управлінську дію.

8. Метою управління капіталом підприємства має бути його розвиток, оскільки існують два протилежно спрямовані вектори функціонування системи – розвиток та руйнація системи. Якщо капітал підприємства не буде розвиватися, то в критичний момент не зможе зберегти себе як систему.

9. Розвиток капіталу підприємства є необхідною умовою розвитку всього підприємства.

З урахуванням загальних положень, принципів та законів синергетики, а також наведених вище концептуальних засад можна запропонувати алгоритм управління капіталом підприємства (рис.1)

Відповідно до рис. алгоритм управління містить шість циклів. Перший та другий цикли відповідають умовам рівноважного функціонування капіталу підприємства з поступовим досягненням запланованих стратегічних показників.

Третій цикл відповідає рівноважному функціонуванню капіталу підприємства з певними проблемами в досягненні запланованих стратегічних показників. Четвертий цикл відображає дії менеджменту у разі нерівноважного стану системи „капітал підприємства” та проходження нею точки біфуркації, після чого система продовжує існування. П'ятий та шостий цикли відповідають нерівноважному функціонуванню капіталу підприємства без проходження біфуркаційної точки.

Завершується алгоритм управління тільки у разі припинення існування капіталу конкретного підприємства.

АЛГОРИТМ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА НА СИНЕРГЕТИЧНИХ ЗАСАДАХ

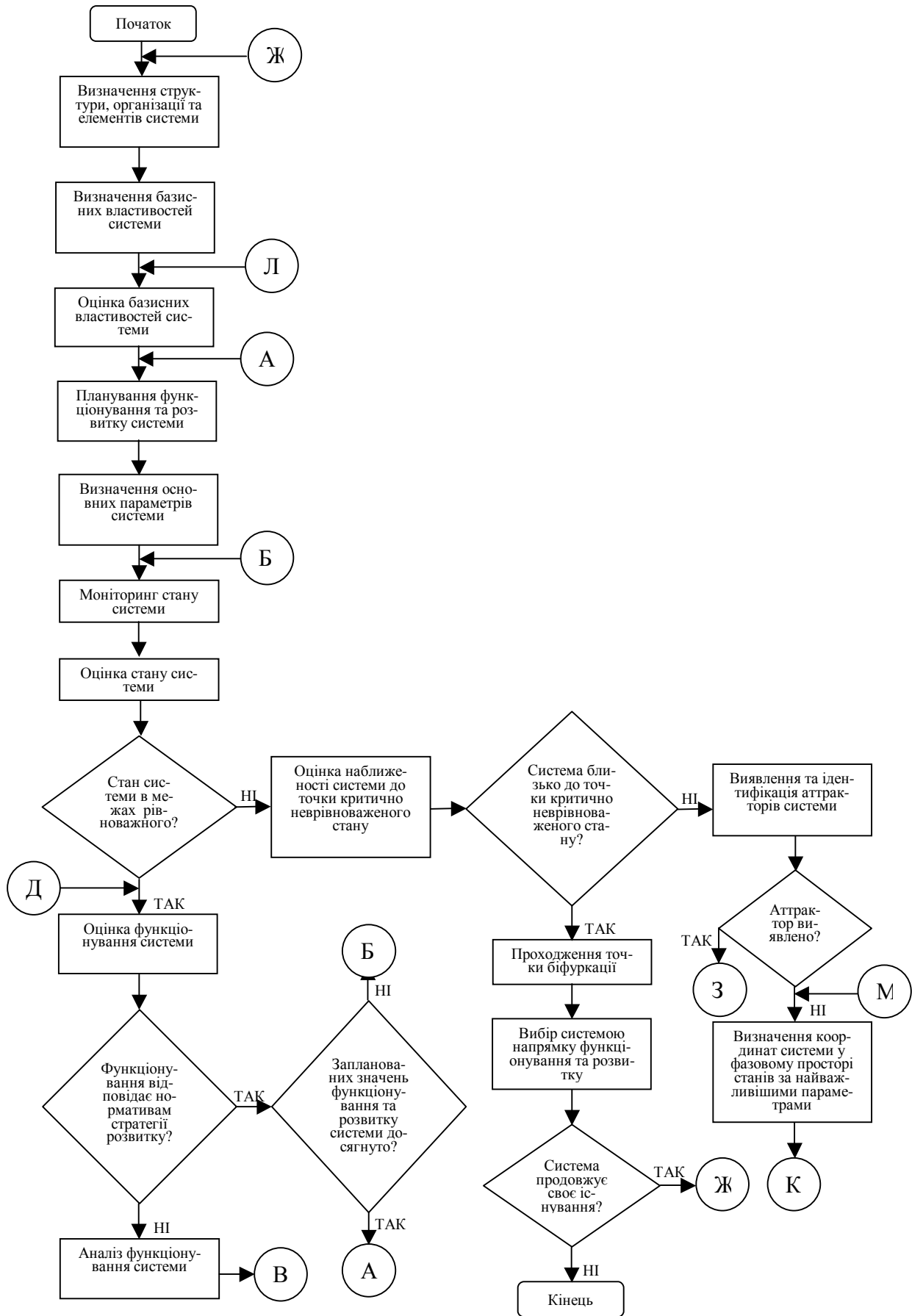

Рис.1. Алгоритм управління капіталом підприємства на синергетичних засадах

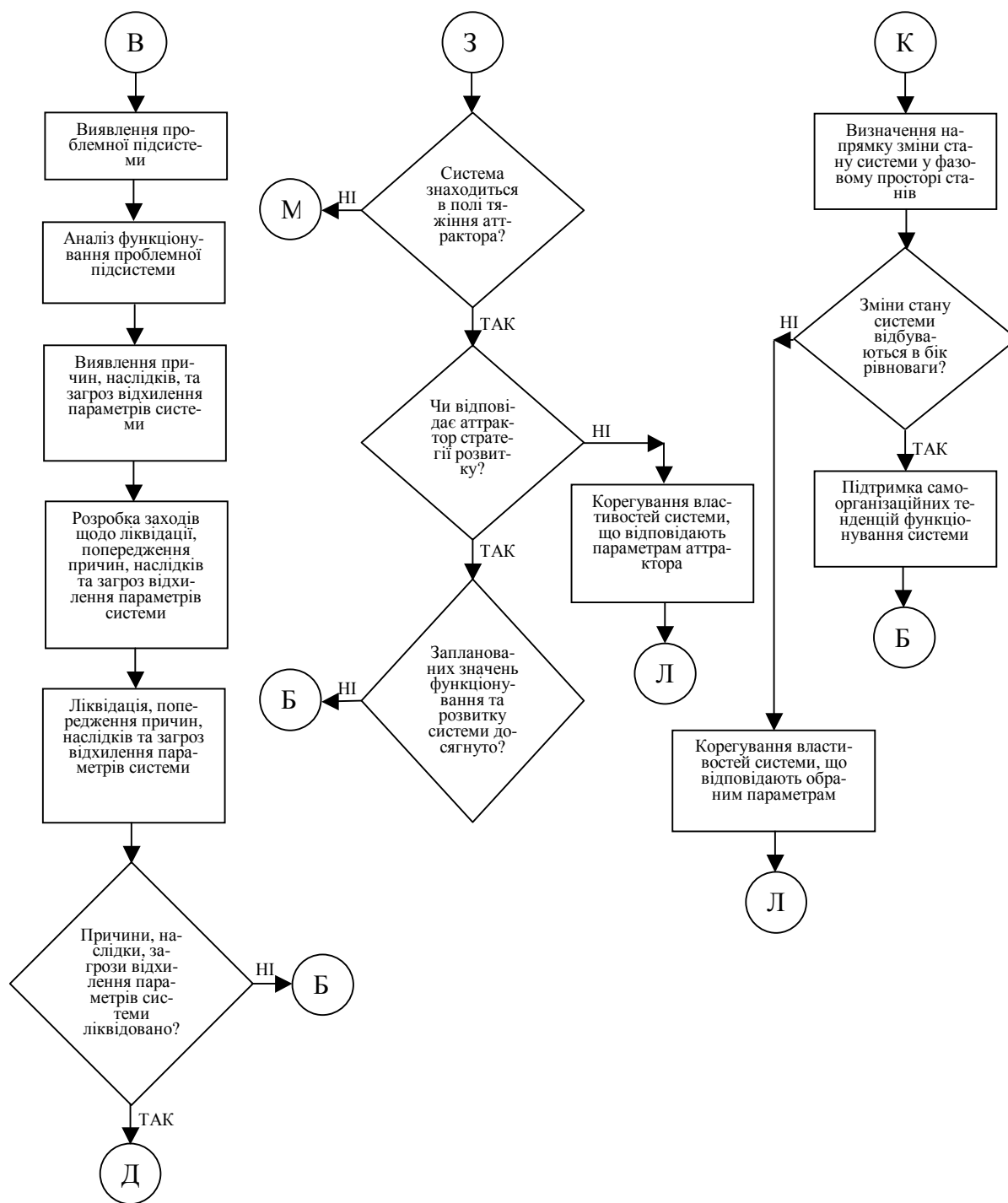

Рис.1. Алгоритм управління капіталом підприємства на синергетичних засадах (продовження)

Слід зазначити, що алгоритм враховує випадки рівноважного та нерівноважного стану функціонування капіталу підприємства. У випадку рівноважного стану системи управління капіталом підприємства відбувається без врахування синергетичних засад. Проте в цілому управління базується на розпізнанні та належній оцінці властивостей системи „капітал підприємства”, які в свою чергу визначають функціонування системи, а отже незалежно від стану системи управління орієнтовано на підтримку самоорганізаційних тенденцій функціонування та розвитку.

Важливими етапами управління незалежно від фаз розвитку є визначення структури, організації та властивостей системи, від оцінки яких залежить результативність управління та ефективність функціонування самої системи.

Еволюційна фаза розвитку системи триває поки властивості системи правильно визначені, адекватно оцінені, а стратегія функціонування та розвитку розроблена з урахуванням внутрішніх, самоорганізаційних тенденцій. В такому випадку навіть значні флуктуації матимуть недостатній вплив для руйнації системи. Але вплив зовнішніх чинників, накопичення неврахованих змін та особливостей самої системи, відставання розвитку управлінської системи від розвитку самої системи, криза системи вищого порядку або випадкові

значні відхилення параметрів системи виводять капітал підприємства з стану рівноваги, коли слід визначати вплив аттракторів та коригувати властивості системи, або після проходження точки біфуркації і збереженні системи повертатися на початок управлінського алгоритму та визначати знов структуру, організацію, елементи та властивості вже більш впорядкованої та складної системи ніж до проходження біфуркаційної точки.

Таким чином, представлений алгоритм враховує дві можливі фази розвитку системи „капітал підприємства”: еволюційну та революційну, також показує механізм управління протягом кожної фази. Проте для практичного його використання слід наповнити його зміст відповідними методиками оцінки та аналізу властивостей, параметрів, стану та функціонування системи, методикою виявлення та ідентифікації аттракторів, методикою корегування базисних властивостей системи.

Джерела та література

1. Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов. Отв. ред.: В.И. Аршинов, В.Г. Буданов, В.Э. Войцехович. – М.: «Прогресс – Традиция», 2000. – 536 с.
2. Синергетическая парадигма: Нелинейное мышление в науке и искусстве. Сост. и отв. ред. В.А. Копчик. – М.: «Прогресс-Традиция», 2002. – 568 с.
3. Синергетическая парадигма: Человек и общество в условиях нестабильности. Сост. и отв. ред. О.Н. Астафьева. – М.: «Прогресс-Традиция», 2003. – 583 с.
4. Кудрявцев И.К., Лебедев С.А. Синергетика как парадигма нелинейности // Вопросы философии. – 2002. – № 12. – С. 55 – 64
5. Аршинов В.И. Синергетика как феномен постнеклассической науки. – М.: ИФРАН, 1999. – 438 с.
6. Грабар І.Г., О.І. Грабар Особливості синергетичної парадигми пізнання світу // Синергетика: процеси самоорганізації технічних, технологічних та соціальних систем: Матеріали Першої Всеукраїнської наукової конференції, 17 – 18 червня 2003 року, м. Житомир / Ред.: І.Г. Грабар. – Житомир, 2003. – С. 3 – 7.
7. Пригожин И. Философия нестабильности // Вопросы философии. – 1991. – № 6. – С. 46 – 58.
8. Степин В.С. Теоретическое знание: структура, историческая эволюция: монография. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 743 с.
9. Занг Вэй-Бин. Синергетическая экономика. Время и перемены в нелинейной экономической теории / пер.с англ. Н.В. Островская. – М.: Мир, 1999. – 336 с.
10. Прытков В.П. Оправдание синергетики // Вопросы философии. – 2001. – №4. – С. 146 – 150.
11. Капица С. П., Малинецкий Г. Г. Синергетика и прогнозы будущего. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 288 с.
12. Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г., Потапов А.Б. Синергетика – новые направления. – М.: Наука, 1996. – 148 с.
13. Милованов В. П. Неравновесные социально-экономические системы: синергетика и самоорганизация. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 263 с.
14. Назаретян А.П. Синергетика в гуманитарном знании: предварительные итоги // Общественные науки и современность. – 1997. – № 2. – С. 28-37.
15. Мочерный С. Синергетический поход в экономическом исследовании // Економіка України. – 2001. – №5. – С. 44 – 49.
16. Кочубей Н.В., Кочубей Р.В. Синергетическая методология исследования социально-экономических систем в условиях информационного общества // Социально-экономические проблемы информационного общества; Редкол. С.Н. Ильяшенко и В.В. Сабадаш; Под. ред. Л.Г. Мельник. – Сумы.: Университетская книга, 2003. – С. 313 – 331.
17. Добронравова И. С. Синергетика: становление нелинейного мышления. – К.: Либідь, 1990. – 147 с.
18. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Синергетика как новое мировоззрение: диалог с И. Пригожиным // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 3-20.
19. Тарасевич В.Н. Постнеклассическая наука и экономическая синергетика // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т.Шевченка: Серія „Економіка” [Редкол.: Д.М.Черваньов (відп.ред.) та ін.] Вип. 62. – К. Вид-во Київського нац. ун-ту ім. Т.Шевченка, 2002. – С. 10 – 13.
20. Лебедева В.К., Тарасевич В.Н. Экономическая синергетика и перемена деятельности; Нац. металлург. акад. Украины, Днепропетр. ун-т экономики и права. – Днепропетровск: Сич, 2004. – 66 с.
21. Губин В.М. Синергетика – опора астрологии // Философские науки. – 2003. – №7. – С. 143 – 152.
22. Зиневич Ю.А. И вновь о синергетике, но не только... Философские науки. – 2004. – №9. – С. 100 – 103.
23. Ровнинский Р.Е. Самоорганизация как фактор направленного развития // Вопросы философии. – 2002. – №5. – С. 78 – 96.
24. Синергетике – 30 лет. Интервью с профессором Г. Хакеном // Вопросы философии. – 2000. – № 3. – С.53 – 61.
25. Синергетика. Т.3: Материалы круглого стола "Самоорганизация и синергетика: идеи, подходы и перспективы" и труды семинара "Синергетика"(1999); пред. редкол. Садовничий Виктор Антонович / Отд-ние синергетики РАН, Ин-т прикл. мат. им. М.В. Кельдыша. – М.: Изд-во МГУ, 2000. – 368 с.
26. Князева Е.Н. Саморефлексивная синергетика // Вопросы философии. – 2001. – № 10. – С. 99 – 114.
27. Пономаренко В.С., Тридід О.М., Кизим М.О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: Монографія. – Х.: Видавничий дім „ІНЖЕК”, 2003. – 328 с.
28. Аршинов В.И., Войцехович В.Э. Синергетическое знание: между сетью и принципами // <http://>

www.iph.ras.ru/mifs/v2-ar.htm.

29. Лебідь О.В. Застосування синергетичного підходу до управління капіталом підприємства // Управління розвитком. – 2006. – № 3. – С. 68 – 69.
30. Лебідь О.В. Функціональні форми та стадії кругообігу капіталу // Інтеграційні процеси та розвиток фінансової системи України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (29-30 листопада 2006 року). – Х.: ХОП Лібуркіна Л.М., 2006. – С.155 – 158.

Лугова М.О.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПАРТНЕРСТВА ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Інвестиційне партнерство держави та бізнесу є невід’ємною складовою сучасної інвестиційної політики багатьох країн світу. Цей механізм є своєрідним феноменом, бо дозволяє залучати додаткові інвестиції для реалізації суспільно вагомих проектів та впроваджувати проекти без застосування фінансування на пільгових умовах і бюджетних коштів. Змінюючи традиційний підхід до ролі держави та приватного сектору, такий механізм дозволяє використовувати переваги кожного з секторів і розподіляти функції та обов’язки таким чином, щоб досягти максимальної ефективності впроваджуваного проекту.

Як показує міжнародна практика, найважливішою причиною, що спонукає до взаємовідносин між державою та приватним сектором є соціальна відповідальність держави і обмежені фінансові ресурси для виконання обов’язків щодо створення благ для населення. Такий механізм надає доступ до нових ресурсів капіталу і так як відпадає необхідність чекати виділення бюджетних коштів для фінансування об’єкту, проекти впроваджуються дуже швидко, а кінцевим результатом є економічний розвиток країни.

Досить значна увага аналізу проблем інвестиційного партнерства держави та бізнесу в країнах з перехідною економікою приділяється у дослідженнях таких міжнародних організацій, як ООН, група Світового Банку, Організація Економічного Співробітництва та Розвитку. ООН наголошує на тому, що таке партнерство є “скоріше стратегічною необхідністю ніж політичним вибором”, яке представляє “унікальне та гнучке рішення для реалізації інфраструктурних проектів” [1]. Світовий Банк на початку 90-х років створив базу даних проектів, реалізованих на основі інвестиційного партнерства держави та приватного сектору у країнах, що розвиваються. Ця база даних містить інформацію по країнах з низьким та середнім рівнем доходу населення та відслідковує інвестиції, які здійснені спільно державним та приватним сектором по секторах, суб-секторах, регіонах, типу інвестицій та розміру інвестицій [2]. Проблеми взаємодії приватних інвесторів з державною стороною у країнах з перехідною економікою досліджуються такими компаніями, як PriceWaterhouseCoopers, Deloitte&Touche, McKinsey та іншими. Експерти цих компаній аналізують ряд основних проблем, з якими мають справу сторони партнерства, серед них: проблема грошових потоків, контрактні умови, політичний ризик, можливості для виходу інвесторів із проекту.

Серед авторитетних науковців та практиків треба виділити роботи В. Варнавського, С. Сильвестрова, Л. Шарингера, Д. Грімзі, М. Левіса та ін., які досліджують концепцію інвестиційного партнерства держави та бізнесу та питання щодо її використання у країнах з перехідною економікою. У роботах В. Варнавського наголошується, що однією з найбільш розвинутих, ринкових і комплексних форм інвестиційного партнерства держави та приватного сектору на сучасному етапі є концесії. На відміну від інших форм концесії мають багатоцільовий та довгостроковий характер, що дозволяє сторонам здійснювати стратегічне прогнозування та планування своєї діяльності, надають можливість диверсифікувати ризики між всіма приймаючими участь сторонами, завдяки чому суттєво підвищується ефективність проектів [3]. С. Сильвестров наголошує на тому, що методи розробки і реалізації моделей і проектів в рамках інвестиційного партнерства держави та бізнесу мають розглядатися як розвиток класичних методів і процедур проектного фінансування. Хоча деякі особливості взаємовідносин держави з приватним сектором обумовлюють необхідність існування додаткових вимог до відповідних проектів [4]. Д. Грімзі та М. Левіс аналізують основні проблеми інвестиційного партнерства держави та бізнесу у країнах з перехідною економікою, серед них: неадекватне законодавство, фінансові умови, система звітності, оподаткування, державне управління. Вони наголошують на необхідності проведення ґрунтовної підготовчої роботи у цих країнах та створення відповідних рамок умов партнерства [5]. Проте у зазначених роботах не виокремлюється окремо питання щодо використання існуючої концепції в Україні. Отже, у цій роботі розглядається стан та основні проблеми на шляху до втілення механізму інвестиційного партнерства держави та бізнесу в Україні та визначаються необхідні концептуальні підходи до формування української програми партнерства.

У країнах з перехідною економікою питання інвестиційного партнерства держави та приватного сектору стає все більш актуальним в умовах обмеженості бюджетних коштів та необхідності пошуку додаткових джерел фінансування проектів, які традиційно фінансувались державою. Ця проблема має також зростаюче значення і для України.

Інвестиційне партнерство держави та бізнесу стане в Україні тим механізмом, який буде залучати капітал бізнесу до інфраструктури і дозволить уряду виконувати свої фіскальні функції, не обтяжуючи себе додатковим боргом.

Для широкого використання механізму інвестиційного партнерства держави та бізнесу в Україні треба, у першу чергу, приймати до уваги умови, які існують в країні. Цими умовами є: